

REKONSTRUKCIJA
ŽIVOTA U
NAJVAŽNIJEM
NALAZIŠTU
KONTINENTALNE
HRVATSKE

KNEZ IZ BOJNE

**Bolje se
hranio od
ostalih, jeo
je i ribu, a
u njegovu
naselju
bilo je
političko
središte**

ILUSTRACIJA VIŠESLAV ARALICA

Rekons-
trukcija izgleda
hrvatskog
ratnika iz IX.
stoljeća

Bizantski solid nađen u grobu kneza iz Bojne

Luksuzne pozlaćene ostruge s garniturom za pričvršćivanje

Privjesak od zlata s gorskim kristalom

Piše: DANIJEL PRERAD
 Snimio: NIKOLA ČUTUK/PIXSELL

P

etrinja je od davnina poznata kao Bojna – Brekinjova kosa trenutačno je, slažu se svi, najvažnije arheološko nalazište u Republici Hrvatskoj. Sad već poznati knez iz Bojne upozorio je da se na toj lokaciji nalazi važno političko središte iz ranoga srednjeg vijeka, koje je u kontinentalnoj Hrvatskoj za to razdoblje nedostajalo i materijalnim dokazima nije moglo biti konkretizirano. No, na Brekinjovoj kosi polako izlazi na vidjelo i cijelo naselje. Nađeni su ostaci prvih objekata, ali veći dio naselja i podgrada očekuje se otkriti ove i iduće godine. S obzirom na to da su dosadašnji ranosrednjovjekovni nalazi i dokazi hrvatske nazočnosti u Dalmaciji arheološki temeljeni na predmetima i nalazima iz grobova tog razdoblja, jer na tom području još nije bilo sustavnog istraživanja naselja iz ranog srednjeg vijeka, ovo će biti prvo istraženo naselje iz razdoblja od 7. do 9. stoljeća na teritoriji Hrvatske. A na ovom brdu, na zapadnim obroncima Trgovske gore, i čiji je vrh na 352 metra nadmorske visine, istraživanja će trajati godinama, i tko zna koje još tajne iznijeti na vidjelo.

Za sada je na ovom strateškom mjestu, smještenom 15-ak kilometara od Gline i nedaleko od sadašnje granice s Bosnom i Hercegovinom, istraženo manje od 25 posto nalazišta, 12.000 kvadratnih metara od 5 hektara područja. Ukupno je pronađeno do sada 37 grobova, datiranih u period od 7. do 9. stoljeća, koji uključuju ženske, muške i dječje grobove, iz čega se zaključuje da je riječ o groblju jedne zajednice.

Praktički na samom početku istraživanja pojavio se spektakularni grob broj 4 – grob Kneza iz Bojne. Utvrđeno je da je nepoznati moćnik pokopan s luksuznim srebrnim, pozlaćenim ostrugama te s garniturom za pričvršćivanje, privjeskom od zlata s gorskim kristalom, koji je vjerojatno bio u funkciji amuleta, zlatnim solidom bizantskog cara Konstantina V. Koprornima te odjećom protkanom zlatnim nitima. Način izrade ostruga, koje su iz luksuzne radionice unutar karolinškog carstva, upućuje na to da je najvjerojatnije pokopan nakon 830. godine, ali ne puno kasnije. Svi su ti pred-

meti bili i izloženi u Arheološkom muzeju u Zagrebu te su sada na izložbi u sisačkom muzeju. No, uz to knez je za pojasom imao i nož, čija restauracija i konzerviranje još nije gotovo pa nije mogao biti predstavljen javnosti.

– Knez je imao nož, to je uobičajena ukopna oprema. Noževi se najčešće nalaze u poganskim grobovima, ali ih ima i u kršćanskim. Ne možemo ništa isključiti, no taj nož nije bio bojna oprema, nego nekakav simbol. Jer ima ga i drugdje, i u ženskim grobovima, a ovdje smo u jednom grobu našli čak dva noža takva. Nož je u gvalji od korozije, i ne možemo reći do kraja obrade kakav je – rekla nam je protekli tjedan dr. sc. Marijana Krmpotić, voditeljica Odjela za kopnenu arheologiju Službe za arheološku baštinu Hrvatskog restauratorskog zavoda.

Još su i mnogi drugi nalazi s Brekinjove kose u postupku restauracije i obrade, trajat će taj posao godinama, a na kraju će se pokazati kakva je bila svakodnevnica na području Hrvatske od 7. do 9. stoljeća.

– Nalazi potvrđuju naseljenost Brekinjove kose od druge polovice 7. stoljeća, pa do 9. stoljeća. Za sada se taj lokalitet pokazao kao pravo političko središte. Moći ćemo odrediti i broj stanovnika, ali tek nakon što istražimo cijeli kompleks – dodaje dr. sc. Marijana Krmpotić koja vodi istraživanja na Brekinjovoj kosi i koja su početkom svibnja nastavljena. Plan je da se ove i iduće godine završe istraživanja lokaliteta, 2021. godina posveti konzervaciji i analizi nalaza te da se 2022. godine napravi velika izožba o Brekinjovoj kosi i njegovu knezu.

Slučajno otkriće

A do svega toga se došlo praktički slučajno. Do 2011. godine nije bilo nikakve naznake da Brekinjova kosa krije tragove naseljenosti. Kada je tvrtka koja u neposrednoj blizini ima kamenolom odlučila proširiti eksploatacijsko polje naložen je pregled koji su obavili arheolozi Lazo i Zoran Čučković iz karlovačkog Muzeja. Oni su na lokaciji otkrili tragove prapovijesne keramike te su započeta zaštitna arheološka istraživanja, koje se 2015. mijenjaju u sustavna – zbog srednjovjekovnih nalaza koja nitko na ovom području nije očekivao. A kada se spoznao sadržaj groba broja 4 – Brekinjova kosa postala je prioritet hrvatske arheologije. I tako je i danas.

„To je to uistinu, novo poglavlje hrvatske povijesti. Riječ je o kontinentalnoj Hrvatskoj gdje imamo jako malo nalaza iz tog razdoblja, nemamo ni tragova iz pisanih izvora previše i jako nam je situacija iz tog razdoblja bila do

Lokalitet na Brekinjskoj kosi, trenutačno najvažniji u Hrvatskoj, otkriven je slučajno pri proširenju kamenoloma

sada nejasna za to razdoblje. Ovo je stvarno izuzetno važno, pogotovo zato što nalazimo paralele s područjem na onoj hrvatskoj kneževini u Dalmaciji – ističe dr. sc. Marijana Krmpotić govoreći o Biskupiji kod Knina, lokalitetu Crkvina, gdje je u bazilici sv. Marije nađen sarkofag s posmrtnim ostacima jednog drugog kneza koji je uz sebe imao gotovo identičnu pogrebnu opremu poput one uz kneza iz Bojne.

No, dok u Biskupiji ne mogu rekonstruirati detalje svakodnevnog života stanovnika na tom području jer nisu istraženi stambeni objekti iz tog razdoblja, u slučaju Brekinjove Kose bit će drugačije.

Na dosad istraženom dijelu nalazišta pronađena su dva bunara, zatim obrambene strukture koje su se u nekoliko navrata proširivale, vjerojatno prateći širenje samog naselja, kao i ostaci, pretpostavlja se, stambenih objekata. Neki su objekti veći i bili su dijelom ukopani, dok su drugi bili nadzemni ili plitko ukopani. U tim objektima,

ali i pokraj njih, nađena su i ognjišta. Primjeri sličnih obrambenih struktura i objekata pronađeni su u Pohanskom, u južnoj Češkoj, na lokalitetu staroslavenskog naselja iz vremena od 9. do 11. stoljeća. U objektima je pronađeno i keramičko posude, uglavnom lonci, te češalj za lan ili vunu sastavljen od niza željeznih igala. Keramika je ručno rađena ili na sporo rotirajućem lončarskom kolu te je najslabija onaj skupine Drava – Mura – Sava.

Najveći nedostatak Brekinjove kose je jako kisela zemlja, zbog čega su kosturni ostaci pokojnika iz do sada obrađenih 37 grobova jako slabo očuvani. No, i to malo ostataka, uglavnom dijelovi lubanja i nogu, pokazalo je nešto o životnim navikama tamošnjeg stanovništva. Za ta istraživanja bio je zadužen dr. sc. Mario Novak s Instituta za antropologiju.

– Mislim da smo unatoč jako loše očuvanim koštanim ostacima dobili izvanredne podatke. Ti ljudi iz 37 istraženih grobova živjeli

su u prosjeku od 30 do 35 godina, dvostruko kraće nego mi danas, no to je za to vrijeme prosječni životni vijek. Dakle, oni ne žive ni kraće ni dulje nego ljudi u isto vrijeme na nekim drugim lokacijama. Na nekoliko kostura su zabilježene ozljede od mača, no sve su te ozljede zaliječene, što opet govori da su ti ljudi posjedovali dosta visoka medicinska znanja i vještine da mogu zaliječiti te ozljede – rekao je dr. Novak dodavši da su, zahvaljujući financijskim sredstvima Ministarstva kulture, koje izdašno financira ovo istraživanje, neke uzorke poslali na biokemijsku analizu u Veliku Britaniju iz kojih su rezultata rekonstruirali njihovu prehranu.

– Hranili su se uravnoteženom prehranom koja se sastojala od ugljikohidrata – žitaricama ječmom, pšenicom i sličnima, voćem i povrćem, ali i od proteina, odnosno proizvoda životinjskog podrijetla, mesom i mlijekom. Knez iz Bojne se izdvaja ne samo bogatim nalazima opreme pronađenima u njegovu grobu već i

Ljudi iz 37 istraženih grobova živjeli su u prosjeku od 30 do 35 godina, upola kraće nego što ljudi žive danas

samom prehranom. Jeo je puno više mesa i mesnih proizvoda od ostalih pripadnika te populacije, te velike količine slatkovodne ribe. Riba nije bila dio prehrane ostatka populacije – dodaje dr. Novak.

Ono što sve zanima jest podrijetlo ljudi na Brekinjovoj kosi, što bi se moglo otkriti analizom drevnog DNK iz uzoraka poslanih u Beč. Rezultati još nisu stigli i nestrpljivo se očekuju kako bi se vidjelo je li riječ o lokalnom stanovništvu ili su se doselili odnekud te jesu li svi bili u krvnom srodstvu.

Kršćani ili pogani?

Mnoge također zanima i jesu li stanovnici Brekinjove kose bili kršćani ili pogani koji su na ovoj lokaciji dočekali i kršćanstvo? Arheolog Vinko Madiraca iz Zadra, koji je 2015. bio na čelu arheološke ekipe koja je naišla na grob kneza iz Bojne, u svom znanstvenom radu tumači kako je, zbog pravilnog smještaja nekoliko grobova, uključujući i kneževa, u i okolo pronađenog pravilnog kamenog objekta, za kojeg se ne može utvrditi je li bio crkveni, vladarski ili mješoviti objekt – riječ o kršćanskim ukopima. I neki drugi detalji mogu sugerirati kršćanske običaje, poput načina ukopa. No, sve je to, za sada, bez jasnog odgovora.

– Neki aludiraju da je riječ o crkvi, ali ja nisam sklona tome. Može biti, ali nemamo dovoljno dokaza. Nemamo komada crkvenog namještaja, ne možemo pouzdano datirati te temelje tako da još ne možemo ništa točno reći o toj pretpostavki. U tom objektu jest smješten jedan luksuzni grob, no

još je luksuznih smješteno daleko od tih temelja, tako da ne možemo sa sigurnošću povući paralelu s Crkvinom, gdje je u crkvi nađen sarkofag kneza s pogrebnom opremom identičnom našem iz Bojne – ističe dr. Marijana Krmpotić.

No, sigurno je da su na lokalitetu nađeni elementi poganskih rituala, poput razbijanja posuda pri ukopu i paljenja vatre iznad ili unutar groba. Ti se rituali povezuju s poganskim obredom karmina, tzv. „strava“, koji je služio tjeranju zlih duhova. Tragovi vatre se nalaze u 13 istraženih grobnica.

– No s druge strane, ti poganski elementi mogu se zadržati u zajednici još 100, 200 godina nakon prihvaćanja kršćanstva, tako da je teško reći što je kršćanski, a što poganski ukop – napominje voditeljica istraživanja dr. Krmpotić te ističe kako iduće godine istraživanja možda razjasne te nedoumice s obzirom na to da arheolozi sada prelaze u naseljeniji dio gdje se očekuje više stambenih objekata.

Nakon potpunog istraživanja moći će se odrediti i populacija naselja čija je zajednica iskusila brojne ratove. Osim tragova ozljeđa, da je riječ o zajednici kojoj ratovi i bitke nisu strani, ukazuje i jedan slučajni nalaz s lokaliteta – mač kojeg je pronašao jedan od radnika kamenoloma te ga prepuštao državi. Taj i druge metalne predmete su obradili restaurator Gradskog muzeja Sisak Neven Peko i Damir Doračić iz Arheološkog muzeja u Zagrebu ustvrdivši kako je u slučaju mača riječ o majstorskom radu, proizvedenom na području karolinškog

carstva krajem 8. ili u 9. stoljeću.

– Same ostruge sadrže na sebi pozlatu na živu, jednu vrstu pozlate koja se danas ne koristi iz zdravstvenih razloga, tu se radi o amalgamu zlata i žive koji se nanosi na predmet, a živa ispari pod utjecajem visoke temperature. No, osim toga, jako je zanimljivo da je i s unutrašnje strane ostruga nađena također pozlata, ali druge vrste. Tu je riječ o pozlati na listiće, mikstionskoj pozlati koja je na ostrugu prenesena s obuće koju je dotični gospodin nosio, neke luksuzne čizme, koje, nažalost, nisu sačuvane. – objašnjava Neven Peko.

Na samom projektu Brekinjova kosa rade mnogi pojedinci i ustanove: Arheološki muzej iz Zagreba, Institut za antropologiju iz Zagreba, Tekstilno tehnološki fakultet, Ministarstvo kulture, Hrvatski restauratorski zavod, Gradski muzej Sisak, itd.

– Ovaj lokalitet nije važan samo za Glinu, Sisak i Sisačko-moslavačku županiju, ovo je trenutno najvažniji lokalitet vezan za hrvatsku nacionalnu povijest u RH. Ministarstvo kulture dalo je najkvalitetnije institucije i ljude da na ovome rade i projekt Bojna je tek u začetku. To je senzacionalan lokalitet, nacionalno važan, novo žarište srednjovjekovne povijesti Hrvatske koje će promijeniti naše spoznaje o ranom srednjem vijeku kao što mijenja i udžbenike – zaključuje dr. sc. Ivana Miletić Čakširan, pročelnica Konzervatorskog odjela u Sisku i koordinatorka ovog arheološkog konzervatorskog, restauratorskog i muzejskog projekta.